

УДК 130.3+930.1(477)

DOI <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2022.2.6>**Скловський Ігор Зіновійович**

доктор філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»
вул. Старопортофранківська 26, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0003-2836-3412

Аксьонова Віра Ігорівна

доктор філософських наук, доцент,
доцент кафедри права та соціально-гуманітарних дисциплін
Льотної академії Національного авіаційного університету України
вул. Добровольського 1, Кропивницький, Україна
orcid.org/0000-0001-9615-9339

Урсол Оксана Володимирівна

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри права та соціально-гуманітарних дисциплін
Льотної академії Національного авіаційного університету України
вул. Добровольського 1, Кропивницький, Україна
orcid.org/0000-0002-2819-0622

ДУХ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОГЕНЕЗУ В КОНТЕКСТІ ЗМІН ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті проведено метафізичне дослідження природи громадянського суспільства, що дозволяє в онтологічному аспекті зрозуміти ускладнення структури сучасної філософії; з'ясувати патріотично-індуктивний рівень історичної самосвідомості українців у постнекласичному дискурсі. Потребує осмислення ходу філософського пошуку істини та кордоцентричного «очищення» свідомості від антиклерикально – богоборських кліше, які примітивізують сенс свободи. Постнекласична метафізика історії дозволяє сприйняти цивілізований характер свободи, як переходу етногенезу в нову якість у межах європейських цінностей. Класичні евристичні конструкції відображують методологічно і теоретичну основу соціальної філософії, що необхідна для відповіді на питання про рівень цивілізованості процесу націотворення. Вчені в історичному розділі дослідження проблеми свободи особливо визначають концепції суспільства прихильників екзистенціалізму і неофрейдизму. Громадський націогенез у пошуках свободи сприймає негативно нецивілізований характер «лівого» або правого радикалізму, оскільки його специфіка суперечить умовам прихованого розвитку української ідеї. На цивілізаційне розуміння української ідеї у душі козацької революції вплинуло тлумачення філософії свободи великих корифеїв України, що має велике значення у подоланні стереотипів вульгарно – соціологічних проявів соціального демонізму радикалів та націонал-нігілістів. Еволюційне формування принципів свободи збагачує розмаїття проявів «серцевої єдності» носіїв європейських цінностей, зокрема вияви постнекласичного та філософсько – богословського символів тощо. Заповіт українців – автохтонів («батьків титульного етносу») виводить сенс «національного буття» з потаємних глибин метафізики української ідеї в центр розуміння сенсу поняття свободи як універсалії козацької волі, на цілком самостійний шлях формування життєво важливих цінностей громадянського суспільства.

Ключові слова: постнекласичний сенс свободи, націогенез, соціальний демонізм, пасіонарність, логос історії, національна ідея, метафізичний дискурс.

Мета статті: з'ясувати зміст цивілізованого захисту свободи полягає в якісному оновленні принципів громадянського життя, орієнтуванню всього суспільства на відтворення національної

гідності, на розумну пасіонарну підтримку прихильників оновлення держави, суспільства та створення політичної нації. Вільне досягнення рівня національної цивілізованості є універсальним критерієм впровадження гуманізму в зміст поняття «етнонаціональні ідеали».

Ступень наукової розробки теми. В історико-філософських дослідженнях проблеми свободи особливо слід виокремити концепти прихильників екзистенціалізму (М. Бердяев, О. Лосєв, Д. Чижевський) і неофрейдизму (А. Камю, Г. Марсель, Ж.-П. Сартр, З. Фрейд, К. Юнг, К. Ясперс). Класичні евристичні конструкти (Аристотель, Т. Аквінський, Г. Гегель, Е. Гуссерль, І. Кант) значно вплинули на цивілізаційне розуміння козацької революції (М. Гоголь, Л. Гумільов, М. Грушевський, М. Драгоманов, Є. Маланюк, Г. Сковорода, Т. Шевченко, І. Франко) та вияви філософсько-богословського символу (С. Булгаков, В. Соловйов, Й. Сліпий, А. Шептицький, П. Юркевич). Поняття «свобода» стосується пізнавальної ходи опредметнення вищих ідеалів історичної нації, оскільки її цивілізаційне самовизначення потребує критичного осмислення творів Платона, Аристотеля, Філона, Т. Аквінського, Лейбніца, Канта, Гегеля, Шеллінга, К. Юнга, Ж.-П. Сартра, Еволюційне формування принципів свободи збагачувало розмаїття проявів «серцевої єдності». Спадщина В. Вернадського, П. Тейяра де Шардена, теж вплинула на онтологічні роздуми гуманістів світу – митрополитів – від Іларіона до П. Могили, від Т. Прокоповича до М. Гоголя, Т. Шевченка, І. Франка, від П. Юркевича до М. Драгоманова, В. Липинського, оскільки вони відстоювали громадянську повагу до етносоціальних першопочатків українського досвіду людиниміру буття. Кобзар та Каменяр мали намір концептуального відновлення духовних чеснот «пересічного українця» у концепції козацької революції, відповідно до якій етноконфесійні традиції в Україні мають відродитися виключно шляхом відтворення історичної надії. Сакралізація гетьмансько-козацької надії вплинула на цивілізаційні риси боротьби з вульгарно-матеріалістичним ототожненням національних ідеалів, з імперським проектом панславізму взагалі. Великі національні корифеї розуміли певну єдність науково-соціальних та філософсько-етнонаціональних аспектів релігії як інтегратора всіх сфер пізнання надзвичайних аспектів життя. «Батьки нації» творчо характеризують свободу нації, її релігію, церкву, віру як важелі абсолютної надії на безмежність та вічність життя після фізичної смерті, а також плінність імперсько-фарисейських форм переслідування козакофільства тощо. Постнекласичне тлумачення філософії свободи українських корифеїв має велике значення у подоланні вульгарно-соціологічних проявів соціального демонізму та націонал-нігілізму. З вульгарно-антропологічної точки зору, від людської свободи після усунення її онтологічних засад фактично нічого не залишається. Цю тезу творчо розтлумачує П. Юркевич «Серце та його значення в духовному житті людини» та інших філософських творах. Видатний захисник християнської традиції православ'я у другій половині XIX сторіччя, успішно використав метафізичний аналіз ідеї як форми мислення, що має онтологічний статус. Розкриття цієї тези він здійснює у критиці вульгарного матеріалізму, чим виводив українську ідею на новий філософський рівень. Принципова полеміка українських прихильників «лицарів серцевої відваги» з вождями богоборців (М. Чернишевським, В. Леніним) гальмувала і бездоганність пролетарського насилля, і розповсюдження отрути тотального націонал-нігілізму, що спрощувало прийняття філософом свободи історичної нації та патріотичної людини. На зламі тисячоліть склалися об'єктивні та суб'єктивні передумови для рішучих дій пасіонарних захисників Вітчизни. Кризові обставини були вдало використані для мирного співіснування автохтонної нації – українців (яка дала назву цій землі) та всіх інших громадських прихильників боротьби за державну незалежність, зокрема з-поміж націонал-демократів, включаючи рух «шістдесятників» (С. Глузман, П. Григоренко, І. Дзюба, М. Джемільов, В. Чорновіл та інші). З точки зору метафізики національної ідеї, боротьба за національне самовизначення відроджує навіть «народ, який втратив історичну самоповагу» або некритично сприйняв етноніми «хохол» та «малорос», «жид», «лях» та «кацап». «Я-етнос» є принциповим моментом реформ, які намагалося створити російська еліта, що проклала шлях олігархічному капіталізму, у той же час, відволикаючи громадянське суспільство імітацією втілення саморегулятивного механізму єдності громадських суб'єктів як захисників нібито національної ідеї (В. Кантор «Західниство як проблема російського шляху»). Жодна з форм національної свідомості не існує ізольовано

від історичного розуміння взаємодії свободи, політичної нації й громадського буття. Розв'язання соціальних протиріч на шляхах еволюційної матеріалізації національної ідеї, з одного боку, здійснювалося через альтернативний рух за права людини, відродження історичної пам'яті козацької нації, а з іншого – зберігались історичні традиції боротьби «стихійних правдолюбів», що було пов'язане з активною протидією «ліберальним» інноваціям в локально-обмеженій формі «карнавалізації» (М. Бахтін) діяльності російських чиновників, які спробували ідеологічно нейтралізувати вільне громадське спілкування. Свобода дає надію правлячій еліті на втілення соборної національної ідеї попри вплив міфологем войовничого націоналізму або націонал-нігілізму. Під час структурних реформ нація політична стає не статистичним народонаселенням або «духовно закріпаченою юрбою», а нащадком «героїв, гідних поваги», коли розуміє власне соціокультурне призначення (З. Атаманюк, В. Аксьонова, Є. Борінштейн, В. Лисий, В. Плавич, О. Халапсіс), що наочно засвідчило про цінності етноконфесійних зрушень, які доволі швидко висвітлюють вульгарну обмеженість використання цінностей свободи, гальмують залишки гідності на користь святенництва, формального виконання європейських приписів тощо. Але логос національної ідеї через соціо-культурний феномен (Є. Р. Борінштейн) нерівномірно розгортає екзистенціали громадської відповідальності політичної нації під час становлення її соборної взаємодії (слов'яно-православна, західне-християнська, іудео-мусульманська соціокультурні течії).

Основна частина. Свобода є виявленням онтологізаційного взаємо переходу абсолютного «Я» у символічному світі національної ідеї: «Етнос є Я» – «Етнос є Я і не – Я», оскільки трансцендентне розпредметнення української ідеї суперечливе потенцію формування Кобзарєвої «сім'ї великій, вільній, новій». «Я» стає потрібним громадським суб'єктом, оскільки категорійне систематизування «ключових» слів концептуалізує зміни громадської демократизації. «Свободу» під час становлення відкритого громадянського суспільства можна зрозуміти виключно крізь призму її національно-громадського захисту. Когорта захисників національної ідеї (навіть через Майдан) змогла виявити в «зусиллях європейської свободи» зразкову цінність справжніх ознак української ідеї. Цей процес перебуває у вічному і безперервному русі, постійних пошуках сенсу буття. У динаміці розвитку метафізики становлення ментального самовизначення української нації значно поширилося розуміння сенсу одиничного та національно-особливого, специфічного та загального у співвідношенні етноконфесійних традицій, здійснюючи форми сходження від Абсолютного до об'єктивного в українському дусі. У такий спосіб здійснюється диференціація якісно різноманітних рівнів громадської самосвідомості, долаючи інерцію деспотичного обмеження прав особистості, а також проявів гідності політичної нації як оптимальної форми сучасного націогенезу. Громадянські активісти почали позбавляти своє оточення від пістету псевдо-харизматичних тиранів. Незалежно від того, вірять чи не вірять люди в Бога або етноконфесійні цінності, їм не все дозволено. На відміну від А. Гітлера чи Й. Сталіна, які мали прояви «злої харизматичної волі», бо кожен з них вважав себе «надлюдиною», яка перебуває «по тій бік сакрального та профанного. Вартості свободи концентрують зусилля (добра проти зла) історичної нації проти волюнтаризму автократичної влади, з її масовим продукуванням законослухняних людей з вульгарним мисленням, яких державна пропаганда навчала «мислити» імітативно, тобто за допомоги еклектики, софістики та демагогії. Протистояння суспільства тоталітарному режиму дедалі більше відтворює громадську активність мистецької інтелігенції, студентів, інженерно-технічних робітників, малого і середнього бізнесу – представників «середнього класу», що починає формуватися у демократичному суспільстві, з яким владні структури радянській доби впродовж тривалого часу не бажали вести відвертий громадський діалог. Дисидентський «екстремізм» у цей час сповідує філософію націонал-демократів та інших активістів Кобзарєвої вичинки. Метафізика вільної нації виявляє відповідний позитивний зміст понять «Абсолютний Дух» та «моральність», «державотворення» чи «гуманність». Безкінечний розвиток національної ідеї та її матеріалізація мають завжди стосуватися філософського розуміння української «духовної еволюції», відтворення «духу часопростору» у вимірі козакофільства. Втілення «слов'янських архетипів руської метафізики», пов'язане з «хрещенням України – Русі», постнекласичним осмисленням різноманітних

прикладів містичного досвіду Києво-Печерської Лаври, козакофільства, що притаманне етноконфесійній саморегуляції під час визначення філософських концептів національного Духу. Захисники громадської взаємодії критично сприймали волюнтаристський антихристиянізм «революційних просвітників», оскільки він породжував цинічне ставлення навіть до витоків самої громадської свідомості, діючи на користь націонал-нігілізму носіїв войовничого богоборства та суб'єктивістського перекинування етногенезу власного народу. «Філософія серця», як метафізичне поняття націогенезу, знову з'явилося у громадських роздумах у той час, коли розпочалася тривала доба майже суцільного відродження ідеалів альтернативного суспільства. Філософські підстави духовної сили козацької охорони свободи, які відтворювали символи справедливості, інтелектуального та особистісного вдосконалення нації, відтворювали громадянський вимір етноконфесійної згоди захисників власної ідеї національного буття тощ. Формування етноконфесійної взаємодії є актуальним, бо виявляється «поступ і гальма української ідеї». Дух справжньої козацької революції для нащадків Кобзаря – це вільний аналіз української дійсності, аргументований захист сенсу національної ідеї, коли виявляється громадський вектор етноконфесійних проявів боротьби за подолання, як свавілля влади, так і націонал-нігілізму пересічного громадянина. Продуктивна метафізика визначає напрямки пошуків сенсу раціональних підстав пізнання, зокрема виявлення ірраціональних» протиріч історії, долаючи ускладнення філософського осмислення природи націонал – нігілізму, що гальмує поширення духу Софійних символів, девальвуючи мудрість нації, яку народ зберігає в історичних пошуках онтологічного статусу національного буття. Визначається ставлення як до суб'єкта націотворення, так і до аксіологізації софократії, оскільки буття та його першопочатки є підґрунтям для філософського сенсу істини та її антиподів («сатана», «диявольська спокуса»), що виводить розгляд поняття «свободи сумління» у теологічну та індуктивно – метафізичну площину: «свій – чужий», «друг – ворог»; «Бог – диявол (люцифер – сатана)».

Результати. Доля Корифеїв свободи є мірилом громадянської самосвідомості. Неповторність демократичного захисту феномену свободи робить українську націю цивілізованою цілісністю, що критично сприймає волюнтаризм так званих революційних просвітників. Антигуманізм «лівих» і правих концепцій буття породжує цинічне ставлення до шляхетного досягнення європейських координат української свободи, діючи на користь духу нігілізму носіїв войовничого тлумачення рівня цивілізованості свого народу. «Філософія свободи», як метафізичне поняття, знову з'явилася в роздумах громадян у той час, коли почався період майже суцільного перекинування класичних ідеалів суспільства, супроводжуваного відмовою від справжнього духу пошуків істини.

Висновки. Суверенна, правова українська республіка може утримувати свій вільний статус на підставі власної сили та вільного союзу посттоталітарних країн, за допомоги суб'єктивізації дій прихильників активного націотворення, засвідчує досвід школи професора Є. Р. Борінштейна, що стосується руйнування тотального контролю офіційної влади та стимулювання ходи функціонування системи громадянського суспільства. Процес демократизації владних відносин в Україні органічно пов'язаний з удосконаленням існування умов для соціалізації патріотичної особистості. Демократична альтернативна влада відчувала підтримку навіть з боку опозиційної громадської думки, у тому числі, від носіїв саме козацьких звичаїв. За часи саморегуляції альтернативного суспільства діє Дух громадської єдності. Українське націотворення вплинуло на «катакомбні оповідання», що мають «громадянський авторитет», а під час розбудови «єдиного українського дому» – на методологічний вектор їх онтологічного пізнання, спрямованого в плюралістичні та ейдетично-дисидентські засади. Дух свободи являє себе у розвитку національної ідеї, матеріалізації філософського розуміння української «духовної еволюції», відтворенні цілісного громадянського націотворення, коли йде від імені захисту свобода та гідності суверенної нації. У цьому проявляється сила звичайних цінностей демократії, що стає особливо важливим тоді, коли Дух свободи опановує універсальні сенси національного буття. Демократизм мети історичної нації тоді перехреснується з метафізичною сутністю традицій, що символізують взаємодію з вільним духовно-позитивним статусом носив шляхетної

гідності. Сучасна постнекласична метафізика історії дозволяє сприйняти цивілізований характер свободи, перехід етногенезу в нову якість у межах цінностей європейських народів. Така методологічно-теоретична основа необхідна для громадянської відповіді на питання про рівень цивілізованості сучасного процесу націотворення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аксьонова В. І., Скловський І. З. Соціальна філософія: контекст розвитку громадянського суспільства. Матеріали VI науково-теоретичної конференції «Соціальні та гуманітарні технології: філософсько-освітній аспект» 23 квітня 2020 року. Черкаси : Черкаський державний технологічний університет. 2020. С. 108–111.
2. Атаманюк З. М. Соціально-філософські концепції української національної еліти : дисертація канд. філос. наук: 09.00.03. Південноукраїнський держ. педагогічний ун-т (м. Одеса) ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2003. 155 с.
3. Боринштейн Е. Р. Самореализация личности в трансформирующемся украинском обществе. Перспективы. 2005. № 3. С. 102–107.
4. Лосев А. Философия имени. М. : Моск. ун-т, 1990. 269 с.
5. Кантор В. К. Западничество как проблема «русского пути». Вопросы философии. 1993. № 4. С. 24–34.
6. Скловський І. З. Метафізичний дискурс в контексті осмислення українського етносу. Мультиверсум. Філософський альманах: Зб. наук. праць / Гол. ред. В. В. Лях. К. : Інститут філософії імені Г. С. Сковороди НАН України. 2009. Вип. 77. С. 99–106.
7. Скловський І. З. Метафізика національної ідеї: Український контекст / наук. ред. О. Халапсіс. Рец.: В. Лисий, В. Плавич. Кіровоград : ЛАНАУ. 2012. 332 с.
8. Юркевич П. Сердце и его значение в духовной жизни человека. Филосовские произведения. М. : Правда, 1990. С. 89–193.
9. Ясперс К. Смысл и назначение истории / Пер. с нем. М. : Наука, 1991. 527 с.

REFERENCES

1. Aksonova, V. I., Sklovskiy, I. Z. Sotsialna filosofia: kontekst rozvytku hromadianskoho suspilstva [Social philosophy: the context of civil society development]. Materialy VI naukovo-teoretychnoi konferentsii "Sotsialni ta humanitarni tekhnolohii: filososko-osvitnii aspekt" 23 kvitnia 2020 roku. Cherkasy : Cherkaskyi derzhavnyi tekhnolohichnyi universytet. 2020. S. 108–111.
2. Atamaniuk, Z. M. Sotsialno-filosofski kontseptsii ukrainskoi natsionalnoi elity [Sociophilosophical concepts of the Ukrainian national elite] : dysertatsiia kand. filos. nauk: 09.00.03. Pivdenoukrainskyi derzh. pedahohichnyi un-t (m. Odesa) im. K. D. Ushynskoho. Odesa, 2003. 155 s.
3. Borinstein, E. R. Samorealizatsiia lichnosti v transformiruiushchemsia ukrainskom obshchestve [Self-realization of the individual in the transforming Ukrainian society]. Perspektivy. 2005. № 3. S. 102–107.
4. Losev, A. Filosofia imeny [Philosophy of the name]. M. : Mosk. un-t, 1990. 269 s.
5. Kantor, V. K. Zapadничество kak problema "russkogo puti" [Westernism as a problem of the "Russian way"]. Voprosy filosofii. 1993. № 4. S. 24–34.
6. Sklovskiy, I. Z. Metafizychnyi dyskurs v konteksti osmyslennia ukrainskoho etnosu [Metaphysical discourse in the context of understanding the Ukrainian ethnic group]. Multyversum. Filosofskiyi almanakh: Zb. nauk. prats / Hol. red. V. V. Liakh. K. : Instytut filosofii imeni H. S. Skovorody NAN Ukrainy. 2009. Vyp. 77. S. 99–106.
7. Sklovskiy, I. Z. Metafizyka natsionalnoi ideii: Ukrainskyi kontekst [Metaphysics of the national idea: Ukrainian context] / nauk. red. O. Khalapsis. Rets.: V. Lysyi, V. Plavych. Kirovohrad : LANAU. 2012. 332 s.
8. Yurkevich, P. Serdtse i yego znacheniye v dukhovnoy zhizni cheloveka. [The heart and its significance in the spiritual life of man. Philosophical works]. M. : Pravda, 1990. S. 89–193.
9. Jaspers, K. Smysl i naznacheniiye istorii [The meaning and purpose of history]. M. : Nauka, 1991. 527 s.